

WSTĘP DO PRAWOZNAWSTWA

KLAUDIA GACZOŁ

Katedra Teorii i Filozofii Prawa

An aerial photograph of a city, likely Krakow, showing a dense cluster of buildings with red-tiled roofs and a prominent church spire. The entire image is overlaid with a semi-transparent teal color.

przepisy prawne

KLAUDIA GACZOŁ

Katedra Teorii i Filozofii Prawa

RODZAJE PRZEPISÓW PRAWNYCH

PRZEPISY OGÓLNE

- **dotyczą** przede wszystkim zakresu podmiotowego i przedmiotowego danego aktu, w którym się znajdują oraz **wyrażają normy-zasady**, a zatem **dotyczą całości materii regulowanej** przez dany akt normatywny
- **można interpretować je rozszerzająco**

PRZEPISY SZCZEGÓŁOWE

- w przeciwieństwie do przepisów ogólnych **nie dotyczą całości materii regulowanej przez ustawę**, ale tylko jakiegoś jej **wycinka** (fragmentu danej regulacji)
- zasadniczo **nie interpretuje się ich rozszerzająco**

Przykładowo:

przepisem szczególnym w stosunku do Kodeksu pracy jest ustawa o zakładach opieki zdrowotnej, która przewiduje stosowanie do pracowników obsługujących aparat rentgenowski 5 godzinnej normy dobowej czasu pracy.

* konsekwencją szczególnego charakteru tego przepisu jest to, że w stosunku do tych pracowników stosujemy 5 godzinną normę dobową czasu pracy a nie 8 godzinną wynikającą z art. 129 § 1 KP.

* na tym przykładzie widać, że przepis szczególny, czyli odpowiednie postanowienie ustawy o ZOZ, wyłącza stosowanie art. 129 § 1 KP w zakresie normy dobowej czasu pracy – pozostałym zakresie nie uregulowanym ustawą o ZOZ, znajdą zastosowanie przepisy Kodeksu pracy

RODZAJE PRZEPISÓW PRAWNYCH

PRZEPISY NAKAZUJĄCE

- określają, co ich adresat powinien uczynić, aby postępować zgodnie z treścią normy prawnej
- *Przed wejściem na egzamin nakazane jest okazanie legitymacji studenckiej*

PRZEPISY UPRAWNIAJĄCE

- zezwalające, upoważniające – uprawniają do określonego zachowania się adresata
- Art. 149 Kodeksu cywilnego
Właściciel gruntu może wejść na grunt sąsiedni w celu usunięcia zwieszających się z jego drzew gałęzi lub owoców. Właściciel sąsiedniego gruntu może jednak żądać naprawienia wynikłej stąd szkody

PRZEPISY ZAKAZUJĄCE

- określają od jakich zachowań adresat normy powinien się powstrzymać
- Art. 17 ust. 1b. Ustawy o ochronie przyrody
W parku krajobrazowym zakazuje się niszczenia i uszkodzania obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym wskazanych w planie ochrony dla parku krajobrazowego

RODZAJE PRZEPISÓW PRAWNYCH

PRZEPISY MATERIALNE

- przepisy określające cel i przedmiot danego aktu normatywnego:
 - * przepis definicyjny (*definicja legalna*)
 - * wypowiedź kreująca (*Polską ustawę stosuje się także do...* – przepisy modyfikujące zakres całego aktu normatywnego)
 - * przepisy statuujące uprawnienia (możliwość dokonania czynności nie będącej czynnością prawną, tzw. *uprawnienia zwykłe*)
 - * kompetencje (tylko OF oraz OP prawa prywatnego)

PRZEPISY USTROJOWE

- określają skład, sposób powoływania, odwoływania oraz kompetencje organów władzy, a także innych analogicznych instytucji

PRZEPISY FORMALNE

- określają sposób dokonywania czynności konwencjonalnych, ich konieczną formę (np. pisemna, aktu notarialnego), wymogi treściowe, a także stosowną procedurę oraz terminy dokonywania czynności konwencjonalnych

RODZAJE PRZEPISÓW PRAWNYCH

PRZEPISY BEZPOŚREDNIO WYZNACZAJĄCE ZACHOWANIE

- przepis określający wprost elementy uznawane za konieczne składniki struktury normy.
- pozwala rozstrzygnąć:
 - 1) kto jest adresatem określonego obowiązku lub podmiotem uprawnienia oraz
 - 2) jak adresat ma się zachować, aby możliwe było kwalifikowanie tego zachowania jako działania nakazanego, zakazanego bądź uprawnionego
- przeważają w tekstach aktów prawodawczych

PRZEPISY POŚREDNIO WYZNACZAJĄCE ZACHOWANIE

- takie przepisy, które nie zawierają wprost odpowiedzi na pytania, kto jest adresatem obowiązku oraz jaka jest treść tego obowiązku.
- przepisy te mogą jednak pośrednio wpływać na tego rodzaju ustalenia, np. poprzez definicję określonych terminów zawartych w tekście prawnym możliwe będzie ostateczne określenie poszczególnych elementów należących do struktury normy

RODZAJE PRZEPISÓW PRAWNYCH

METAPRZEPISY, PRZEPISY O PRZEPISACH, PRZEPISY DRUGIEGO STOPNIA

- **określają, co „dzieje się” z innymi przepisami prawnymi w danym systemie prawa**, przede wszystkim jak wprowadza się do systemu te inne przepisy oraz w jaki sposób usuwa się je z systemu
- **do metaprzepisów zalicza się m.in.:**
 - * przepisy o wejściu w życie aktu normatywnego
 - * przepisy uchylające (wypowiedzi kreujące, klauzule derogacyjne)

PRZEPISY I-STOPNIA

- zawierają wypowiedzi normatywne, niekoniecznie normy, ale przynajmniej ich fragmenty

PRZEPISY II-STOPNIA

- nakazują, bądź zakazują dokonywania określonych operacji na przepisach I stopnia

RODZAJE PRZEPISÓW PRAWNYCH

PRZEPISY DOSTOSOWUJĄCE

- określają, w jaki sposób dostosować pozajęzykową rzeczywistość do wymogów nowego prawa
- powinny umożliwiać adresatom przystosowanie się do nich, a organów państwa zapewnienie odpowiedniej infrastruktury
- są związane ze zmianą prawa, ale nie dotyczą jednak kwestii formalno-prawnych (stosowalności prawa czy ważności uprawnień)
- obowiązują więc przez pewien czas, bezpośrednio po wejściu w życie danej ustawy, a **niepełny charakter wynika z ich treści**

PRZEPISY PRZEJŚCIOWE

- przepisy prawne pełniące funkcję swoistego „pomostu” między prawami nabytymi albo rozpoczętymi czynnościami prawnymi pod rządami **wcześniejszych** aktów prawodawczych i **kontynuowanymi** już pod rządami **aktów nowych**
- służą rozstrzygnięciu kwestii intertemporalnych, tj. problemów występujących w momencie zmiany prawa
- przepisy przejściowe **odpowiadają na następujące pytania:**
 - * *na podstawie jakich przepisów rozstrzygać sprawy, które zostały wszczęte przed zmianą prawa i nadal są w toku?*
 - * *czy akty wykonawcze (rozporządzenia, uchwały) wydane na podstawie przepisów dotychczasowych tracą moc czy też ją zachowują, a jeżeli tak, to do kiedy?*
 - * *czy uprawnienia uzyskane na podstawie przepisów dotychczasowych zachowują moc, a jeżeli tak, to do kiedy?*

RODZAJE PRZEPISÓW PRAWNYCH

PRZEPISY ZMIENIAJĄCE

- wprowadzają zmiany w innych przepisach, to jest:
 - * uchylają,
 - * zmieniają brzmienie,
 - * dodają nową jednostkę redakcyjną
- Art. 121 pkt 2. ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej
W ustawie z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych (Dz. U. z 2016 r. poz. 471) wprowadza się następujące zmiany:
 - 2) *skreśla się użyte w art. 15a w ust. 5, w art. 15b w ust. 2 i w art. 20 w ust. 8, w różnej liczbie i różnym przypadku, wyrazy "inspektor kontroli skarbowej";*
(...)

PRZEPISY KOŃCOWE

- zamieszczane w **końcowych partiach** aktu prawodawczego
- mogą przybrać formę przepisów:
 - 1) **uchylających** (derogacyjnych) – uchylają całe akty prawne
 - * **derogacja wyraźna** – kiedy przepis mówi wprost o uchyleniu jakiegoś aktu
 - * **derogacja dorozumiana** – stary akt prawny zostaje zastąpiony nowym aktem prawnym bez formalnego uchylenia (akt ten pozostaje formalnie, ale nie działa)
 - 2) **o wejściu w życie** – określające ***vacatio legis*** na trzy różne sposoby:
 - * przez podanie **konkretnej daty**,
 - * przez podanie ***vacatio legis*** w **dniach, tygodniach, miesiącach, latach**,
 - * lub **uzależniając wejście w życie** od jakiegoś **przyszłego zdarzenia**)
 - 3) **o wygaśnięciu mocy obowiązującej**

RODZAJE PRZEPISÓW PRAWNYCH

Inny podział przepisów występuje, gdy chodzi o rolę przepisu w rekonstrukcji normy prawnej:

PRZEPISY ZRĘBOWE (PODSTAWOWE)

- zawierają elementy, **fundamenty normy prawnej** – zawiera co najmniej nakaz lub zakaz określonego zachowania, ale postuluje się aby zawierała wszystkie elementy.
- Art. 415 Kodeksu cywilnego
Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia.
 - * zakres zastosowania jest bardzo szeroki, jest to przepis zrębowy, z którego wynika norma:
nakaz naprawienia szkody dotyczy każdego kto z własnej winy dokonał szkody

PRZEPISY MODYFIKUJĄCE

- **zmieniają zakres zastosowania określony w przepisie zrębowym** (służą temu, aby zmienić niektóre elementy normy prawnej wyrażone w przepisie zrębowym)
- Art. 425 Kodeksu cywilnego
§ 1. *Osoba, która z jakichkolwiek powodów znajduje się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, nie jest odpowiedzialna za szkodę w tym stanie wyrządzoną*
- § 2. *Jednakże kto uległ zakłóceniu czynności psychicznych wskutek użycia napojów odurzających albo innych podobnych środków, ten obowiązany jest do naprawienia szkody, chyba że stan zakłócenia został wywołany bez jego winy.*
 - * przepis modyfikujący, zmienia **zakres zastosowania** powodując jego **zawężenie**
 - * następne zdanie „*pod wpływem napojów odurzających*” – **rozszerzenie zakresu** i dalej zwrot „*bez winy*” powoduje **zawężenie zakresu zastosowania**

RODZAJE PRZEPISÓW PRAWNYCH

Inny podział przepisów występuje, gdy chodzi o rolę przepisu w rekonstrukcji normy prawnej:

PRZEPISY ODSYŁAJĄCE

- zawierają **zwrot odsyłający** do **innych przepisów** lub **innych aktów prawodawczych** aktualnie obowiązujących, czy też **poza system prawny** w celu poszukiwania elementów normy
- treścią tego zwrotu jest **nakaz zrobienia użytku z przepisu, do którego przepis odsyła**
- **odesłania** mogą być:
 - 1) **systemowe** (wewnątrzsystemowe),
 - 2) **pozasystemowe**.
- Art. 97. Kodeksu wykroczeń
Uczestnik ruchu lub inna osoba znajdująca się na drodze publicznej, w strefie zamieszkania lub strefie ruchu, a także właściciel lub posiadacz pojazdu, który wykracza przeciwko innym przepisom ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. - Prawo o ruchu drogowym lub przepisom wydanym na jej podstawie, podlega karze grzywny do 3.000 złotych albo karze nagany.
- **szczególnego rodzaju przepisami odsyłającymi są:**
 - * klauzule generalne
 - * przepisy blankietowe

RODZAJE PRZEPISÓW PRAWNYCH

KLAUZULE GENERALNE

- zawierają zwroty nieostre (np. dobra / zła wiara, silne wzburzenie), które odsyłają zwykle do innych, pozaprawnych systemów normatywnych np. etyki, moralności czy zasad współżycia albo też kierują do koncepcji doktrynalnych (np. demokratyczne państwo prawne, społeczna gospodarka rynkowa)
- innymi słowy, są to **zwroty językowe**:
 - * celowo nieostre lub niedookreślone
 - * o charakterze oceniającym
 - * odsyłające jednocześnie do kryteriów pozaprawnych
 - * stwarzające luz decyzyjny
- Art. 5. Kodeksu cywilnego
Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.

PRZEPISY BLANKIETOWE

- uniemożliwiają rekonstrukcję normy, bowiem:
 - 1) albo nie zawierają potrzebnych elementów,
 - 2) albo odsyłają do czegoś, czego nie ma.
- innymi słowy, są to po prostu przepisy prawne, które dla swojego skutecznego wykonywania potrzebują wydania innych przepisów, zwykle uszczegóławiających treść przepisu blankietowego.
- formą takiego przepisu jest tzw. **odesłanie pozorne** – odesłanie do nieistniejących przepisów, np. delegacja do wydania rozporządzenia zanim to rozporządzenie zostanie wydane
- Art. 639 pkt. 1 Kodeksu postępowania cywilnego
Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia:
 - 1) *szczegółowy sposób zawiadamiania właściwych instytucji o zastosowanym środku zabezpieczenia, mając na względzie właściwość przedmiotu podlegającego zabezpieczeniu oraz właściwość poszczególnych instytucji*

DOMNIEMANIA

DOMNIEMANIA FAKTYCZNE

DOMNIEMANIA PRAWNE

DOMNIEMANIA
PRAWNE FORMALNE

DOMNIEMANIA
PRAWNE MATERIALNE

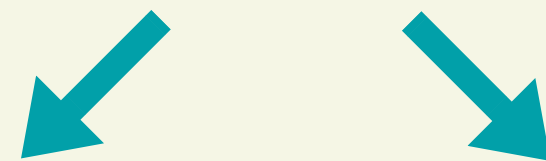

DOMNIEMANIE FAKTYCZNE

- **sposób rozumowania, pozwalający w sposób pośredni ustalić pewien fakt istotny z punktu widzenia określonego rozstrzygnięcia prawnego**
- pozwala więc w sytuacji **niepewności**, tj. w przypadku, **gdy nie istnieje dowód wprost potwierdzający lub uchylający** istnienie pewnego prawnie doniosłego faktu, na **przyjęcie przez organ stosujący prawo, iż pewien poszukiwany fakt F1 miał jednak miejsce.**
- **ustalenie występowania F1** dokonywane jest na podstawie:
 - 1) **bezpośredniego stwierdzenia istnienia** jakiegoś **innego faktu F2**, który co prawda nie jest faktem poszukiwanym, ale który jednak
 - 2) **w oparciu o posiadaną przez określony podmiot wiedzę i doświadczenie daje się powiązać z F1**
(oznacza to, że: F1 współwystępuje z F2, F1 jest przyczyną, a F2 następstwem)
- **"Skoro ulica jest mokra (F2) to wcześniej padał deszcz (F1)"**
- rozumowanie, na którym opiera się domniemanie faktyczne dostarcza tylko wiedzy prawdopodobnej, stąd może prowadzić do wyprowadzenia błędnych sądów o występowaniu faktu poszukiwanego – wszak ulica może być mokra od opadu rosy czy użycia polewaczki
- wobec tego, znalezienie dowodu bezpośredniego (empirycznego) na istnienie / nie istnienie F1 spowoduje odrzucenie wniosku do którego prowadzi rozumowanie oparte na domniemaniu
- Art. 231 Kodeksu postępowania cywilnego
Sąd może uznać za ustalone fakty mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, jeżeli wniosek taki można wyprowadzić z innych ustalonych faktów (domniemanie faktyczne)

DOMNIEMANIA PRAWNE

- rodzaj przepisu prawnego formułującego nakaz uznania, bez potrzeby przeprowadzenia dowodu, pewnego faktu za istniejący, który to jest istotny w procesie stosowania prawa
- domniemanie prawne zawiera w sobie nakaz przyjęcia, iż pewien fakt F1 miał miejsce, jeżeli wystąpił inny fakt F2. Istnienie F2 ustala się w sposób empiryczny, na podstawie dopuszczonych prawem procesowym środków dowodowych (dokumenty, świadkowie, zeznania stron), natomiast F1 uznaje się za udowodniony w konsekwencji:
 - 1) stwierdzenia prawdziwości F2 oraz
 - 2) na mocy przepisu prawnego, który z okolicznością, jaką jest wystąpienie F2, łączy nakaz uznawania określonych konsekwencji prawnych, tj. właśnie przyjęcia, że wystąpił także F1.
- dzielimy je na domniemania prawne materialne i domniemania prawne formalne

DOMNIEMANIA
PRAWNE FORMALNE

DOMNIEMANIA
PRAWNE MATERIALNE

DOMNIEMANIA PRAWNE

DOMNIEMANIA MATERIALNE

- na podstawie normy prawnej należy uznać za udowodniony fakt B, jeżeli został udowodniony fakt A.
- domniemanie biorące za podstawę związku występujące między faktami
- prawodawca korzysta z tego rodzaju domniemań w sytuacjach, kiedy:
 - 1) dowodzenie określonych faktów prawnych jest dowodowo trudne i życiowo kłopotliwe
np. domniemanie ojcostwa dla stosunków pozamałżeńskich określone w art. 81 § 1 KRO zastępujące stresujące postępowanie dowodowe i kosztowne ekspertyzy,
 - 2) niekiedy też dlatego, że dla wielu przypadków przeprowadzenie takiego postępowania byłoby wręcz niecelowe
np. domniemanie ojcostwa dla stosunków małżeńskich z art. 62 KRO uwalnia sąd od każdorazowego wykazywania, że dziecko urodzone w trakcie trwania związku małżeńskiego jest dzieckiem męża matki, co przecież jest jedynie statystyczna prawidłowością
- o ile zatem domniemanie faktyczne jest określonym sposobem rozumowania, wymagającym odwołania się przez podmiot przeprowadzający takie rozumowanie do określonych reguł wnioskowań oraz posiadanej wiedzy, to w przypadku materialnych domniemań prawnych, przepis aktu prawodawczego niejako „uwalnia” podmiot stosujący prawo od potrzeby wykazywania się własną wiedzą o faktach i łączących je związkach, gdyż prawodawca poprzez ustanowienie odpowiedniego przepisu prawnego nakazuje po prostu przyjąć, iż jest tak, jak wynika to z treści domniemania, tj. że w sytuacji wykazania istnienia F2 należy również uznać istnienie F1.

DOMNIEMANIA PRAWNE

DOMNIEMANIA FORMALNE

- na podstawie normy prawnej należy uznać, że miał miejsce pewien stan faktyczny, dopóki nie zostanie wykazane, że jest lub było inaczej.
- domniemania **stosowane** wtedy, **gdy prawodawca z mocy swojego ustanowienia nakazuje nam przyjmować, że miał miejsce określony stan faktyczny F1, i to niezależnie od tego, czy jest on powiązany z jakimkolwiek innym F2**
- taki charakter ma np.:
 - 1) **domniemanie dobrej wiary z art. 7 KC, czy też**
 - 2) **domniemanie niewinności oskarżonego z art. 5 § 1 KPK**
(oskarżonego należy uważać za niewinnego tak długo, aż prawomocnym orzeczeniem sądu jego wina nie zostanie udowodniona).
- domniemanie takie **nie wspiera się na żadnej wiedzy, ani też jej nie zastępuje, a jedynie jest formalnym założeniem skutecznym tak długo, aż w wyniku postępowania dowodowego nie wykaże się, że jest inaczej.**

DOMNIEMANIA FAKTYCZNE A DOMNIEMANIA PRAWNE

- podobnie jak domniemania faktyczne, także domniemania prawne dają tylko **wiedzę prawdopodobną lub uznawaną warunkowo**
- w związku z powyższym **regułą jest, że od skutków wynikających z domniemań prawnych można się uchylić, wskazując dowód (tzw. dowód pewny) wykazujący, iż w rozważanym przypadku fakty mają się inaczej aniżeli wynika to z treści danego przepisu**
- **nie można natomiast uchylić się od skutków prawnych domniemania poprzez**
 - 1) **inne dowody pośrednie osłabiające przekonanie o prawdziwości faktu stwierdzanego w domniemaniu,**
 - 2) podobnie jak poprzez tzw. **przerzucanie domniemań** (nieskuteczny będzie argument osoby, której skutki domniemania mają dotyczyć, iż np. **domniemanie ojcostwa z art. 62 § 1 KRO** może być równie dobrze zastąpione przez domniemanie ojcostwa dotyczące, tzw. stosunków pozamałżeńskich, określone w art. 85 § 1 KRO).

DOMNIEMANIA PRAWNE

DOMNIEMANIA DOPUSZCZAJĄCE DOWÓD PRZECIWNY (*PRAESUMPTIO IURIS TANTUM*)

- domniemanie usuwalne rozkłada w sposób szczególny ciężar dowodu w procesie: **dopóki nie zostanie przywołany pewny dowód przeciwny, dopóty należy przyjąć, iż jest tak jak to wynika z treści domniemania.**
- **ułatwia** to sądowni **postępowanie dowodowe**
- w pewien sposób **służy** także **ochronie osób**, których sytuacja życiowa jest z natury rzeczy słabsza:
 - * przepis o **domniemaniu ojcostwa z art. 85 KRO** wyraźnie uprzywilejowuje matkę dziecka,
 - * **domniemanie niewinności** w procesie karnym chroni zaś oskarżonego
- **funkcją** tego rodzaju domniemań jest po prostu **przesunięcie ciężaru dowodu z osoby, która twierdzi** (tutaj: matki, która twierdzi, że to mąż jest ojcem jej dziecka) **na osobę, która w normalnej sytuacji mogłaby być bierna i nie musiałaby niczego dowodzić** (przy zastosowaniu domniemania to mąż matki musi dowieść, że nie jest ojcem).

DOMNIEMANIA NIEZBITE (*PRAESUMPTIO IURIS AC DE IURE*)

- jeżeli **ustalenie wynikające z domniemania prawnego nie jest możliwe do podważenia**, to takie domniemanie nazywamy **nieusuwalnym** bądź **niezbitym**
- domniemania niezbite **nie dopuszczają zatem przeciwdowodu**
- za przykład może tutaj posłużyć **domniemanie publicznej wiary Ksiąg Wieczystych** – przyjmuje się, że zapis w Księdze Wieczystej jest prawdziwy i żadne przeciwdowody nie mogą zmienić tego ustalenia.